

Utvärdering av förskrivna hjälpmedel för läsning och skrivning

– nytta, kostnad och arbetssätt

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

SAMMANFATTNING	2
BAKGRUND	3
Syfte	7
METOD.....	8
RESULTAT	11
Brukarenkät.	11
Observation	15
Förskrivarenkät.....	17
Kostnadsberäkning	21
DISKUSSION	23
REFERENSER.....	28

SAMMANFATTNING

Hjälpmedelverksamheten i Västerbotten har gjort denna uppföljning av de hjälpmedel för läsning och skrivning som förskrevs under perioden 2009-01-01 – 2010-06-30. Tretton brukare ingår i utvärderingen, både barn och vuxna, män och kvinnor. Alla brukarna har läs- och skrivsvårigheter, fyra av dem också språkstörning.

Utvärderingen gjordes i form av hembesök med intervju, alternativt telefonintervju med brukarna. Förskrivarna, logopederna och arbetsterapeuterna, svarade på en skriftlig enkät. Resultaten visar att 85% av brukarna använde sina talsyntesprogram medan övriga hjälpmedel såsom rättstavning och ordprediktion hade lägre användningsgrad, från 40% eller mer. Hjälpmedlen används bland annat till vardagliga aktiviteter såsom att söka information på Internet, kommunikation genom e-post, chatt, facebook och till att skriva text. Nio av tio brukare har fått ökad livskvalitet. Rapporten beskriver även vad de olika hjälpmedlen används till och vilka behov de täcker.

Sju av de nio förskrivarna tyckte inte att de hade tillräckliga kunskaper för att vara förskrivare. Hälften av förskrivarna tyckte att arbetsterapeuterna ska vara förskrivare i området. Förskrivarna tyckte alla att de hade behov av stöd från hjälpmedelsverksamhetens kommunikationsteam. Förskrivarna ägnade i genomsnitt sex timmar åt varje ärende för kartläggning, utprovning, inträning och uppföljning. Kostnaden för hjälpmedelsprodukter och insatser beräknas till i genomsnitt 7500 kr per brukare.

I rapporten finns även ett resonemang kring hur hjälpmedelsprocessen kan förändras utifrån resultaten. Från val och inträning av hjälpmedel till organisation av stödfunktioner för området.

BAKGRUND

Hjälpmedel för läsning och skrivning

Idag finns en uppsjö av hjälpmedel som kan vara till hjälp för en person med läs- och/eller skrivsvårigheter. Dessa hjälpmedel benämns ibland alternativa verktyg eller kompensatoriska hjälpmedel för läsning och skrivning.

Att läsa och skriva med kompenserande hjälpmedel kan vara ett sätt att uppnå större självständighet samtidigt som läsningen och skrivningen förbättras (Föhrer & Magnusson, 2003). I ett danskt rikstäckande projekt visas att vuxna med lässvårigheter kompenseras avsevärt när de använder auditivt stöd i läsprocessen och att effekten är särskilt tydlig hos de svagaste läsarna (Saabye Jensen, Brandt & Arendal, 2009).

Produkterna

Här beskrivs de vanligaste hjälpmedlen och några exempel av olika produkter ges.

Talsyntesprogram

Talsyntesen är ett artificiellt tal som kan ljuda bokstäver, läsa enskilda ord, meningar och långa texter från text i datorn. Talsyntesen omvandlar text till tal och kan läsa med olika röster på olika språk. Talsyntesprogram kan läsa text i t ex e-post, ordbehandlingsprogram, programmenyer, pdf-dokument eller information på Internet. Det finns flera olika talsyntesprogram, exempelvis *ClaroRead Plus*, *WordRead Plus*, *ViTal* och *CD-ORD*.

OCR

OCR-funktion (optical character recognition) finns i vissa talsyntesprogram. Det gör att man, om man har skanner, kan skanna in en text från papper och få den elektroniskt i datorn. Därefter kan texten läsas upp med talsyntesen eller bearbetas på andra sätt. Det finns också skannerpennor med OCR. *Svensk talpenna* är en sådan variant. Med den kan man, förutom skanning av enstaka ord eller kortare texter, också få orden upplästa, få förklaring på ords betydelse samt få engelska ord upplästa och översatta till svenska. OCR finns också till mobiltelefon. Det gör att man med ett specialprogram i mobilen kan använda sin mobilkamera för att fotografera text och få den uppläst med talsyntes.

Rättstavningsprogram

Rättstavning används för att kontrollera den text man skrivit i efterhand. I ordbehandlingsprogrammet *Word* finns ett rättstavningsprogram inbyggt. *Stava Rex* är ett annat datorprogram som kontrollerar stavning. Det programmet är utvecklat för personer med läs- och skrivsvårigheter och letar speciellt efter misstag som det är vanligt att dessa personer gör. Programmet hittar och rättar fel avsevärt bättre än vanliga rättstavningsprogram som exempelvis det som finns i *Word*. Programmet finns även för engelska och heter då *SpellRight*.

Ordprediktion

Ordprediktionsprogram följer med i det du skriver och försöker gissa vilket ord man tänker skriva härnäst. Programmet visar en lista på möjliga ord, där den i första hand ger förslag på ord som du använt ofta tidigare. Genom en tangenttryckning väljer man ord från listan. Du

Hjälpmedelsverksamheten

kan stava fel på ett ord men ändå få upp förslag på ordet rättstavat, exv om du skriver ”sjerp” kan du få förslaget ”skärp”. Ordprediktionen kan snabba på skrivandet eftersom färre knapptryckningar behövs och personen med läs- och skrivsvårigheter inte behöver fundera över stavning på varje enskilt ord. Exempel på program är *Saida* och *Prophet Multi*.

Anpassade ordböcker

Det finns program med ordböcker som är anpassade för att underlätta sökning. Programmet kan hitta rätt ord trots att man har stavat sökordet fel eller till och med söker på fel begynnelsebokstav. Man kan också söka på böjda former. Ordboken ger förklaring, ordklass, böjning och synonymer. Exempel är *Gustavas ordböcker* som har både svensk och engelsk ordbok samt talsyntes. *Nationalencyklopedin* har även en liknande gratistjänst på Internet, fast endast med svenska och utan talsyntes.

Symbolstödsprogram

Det finns ordbehandlingsprogram som ger symbolstöd till texten och kan vara till nytta både för skrivande och för läsförståelse. De innehåller också funktioner för talsyntesläsning, har rättstavning med ordförslag med symboler samt ordprediktion. Programmen heter *SymWriter* och *SymWord*.

Taligenkänningsprogram

Med hjälp av ett taligenkänningsprogram kan datorn skriva ner det man talar till den. Det kräver dock mycket tid och möda att lära sig använda programmet (bl a inläsning av röstfil), och det kan kännas krångligt och svårt att korrigera sina texter, särskilt om läsförmågan är svag. Det är framför allt ett alternativ för personer med god uttrycksförmåga i tal, men med stora skrivsvårigheter, som skriver väldigt långsamt, eller som gör många stavfel. (Föhrer & Magnusson, 2003). Exempel på program är *Voice Xpress*.

Andra hjälpmedel

Talboksläsare, fickminne, inspelningspenna (Pulse SmartPen) är några exempel på andra produkter som en person med läs- och skrivsvårigheter kan ha hjälp av.

Vissa av hjälpmedlen för läs- och skrivsvårigheter passar även då motorisk funktionsnedsättning försvårar för läsning eller skrivning, men då finns också en rad andra hjälpmedel som anpassade styrsätt till dator mm.

I den här utvärderingen är produkterna ClaroRead Plus, WordRead Plus, Stava Rex, SpellRight, Saida, Svensk Talpen samt Gustavas ordböcker förskrivna som hjälpmedel.

Läs- och skrivsvårigheter

Läs- och skrivsvårigheter kan bero på dyslexi, generell språkstörning, syn- eller hörselproblem, språklig understimulering, bristfällig undervisning eller bristande kunskaper i svenska språket (när ett annat språk är modersmål). Svårigheterna kan vara medfödda, såsom en utvecklingsstörning eller ärftlig dyslexi, eller ha uppstått i samband med en förvärvad hjärnskada, exv. stroke.

Policy och riktlinjer i Hjälpmedelsverksamheten i Västerbotten

Hjälpmedelsverksamheten

Hjälpmedelsverksamheten i Västerbottens läns landsting fungerar som en servicefunktion till vårdcentraler, sjukhuskliniker, habilitering och kommunens enheter. Inom hjälpmedelsverksamheten finns en samlad och bred kompetens, både medicinsk, teknisk och metodisk.

Hjälpmedel är en del i de vård- och behandlingsinsatser som vårdgivare inom ffa landsting eller kommun tillhandahåller. Förskrivning av hjälpmedel till personer med funktionsnedsättningar inom hälso- och sjukvårdens ansvarsområde regleras av lagar, förordningar och föreskrifter. I hälso- och sjukvårdslagen (HSL) fastställs sjukvårdens och kommunernas skyldighet att tillhandahålla hjälpmedel till personer med funktionshinder. Vanliga förskrivare inom kommunikationsområdet är arbetsterapeuter, logopedier och hörselpedagoger hos respektive vårdgivare. Dessa bedömer enskild persons behov av insatser för att förbättra, vidmakthålla eller kompensera funktion och förmåga att klara det dagliga livet.

Hälso- och sjukvårdslagen är tydlig över huvudmännens ansvar att erbjuda hjälpmedel.

Kommunikationsteam DRC ingår i Hjälpmedelsverksamheten. I Kommunikationsteam DRC finns hjälpmedelskonsulenter, tekniker, IT-pedagog, IT-konsult och IT-ingenjör. Uppdraget är att ge förskrivare stöd för att hitta lösningar till personer som har svårighet att samtala, fjärrkommunicera/telefonera, läsa eller skriva.

Hjälpmedelsverksamheten i Västerbotten följer det policybeslut som Landstingsledningen tog 2004 (reviderat 2010) och som följer det nationella prioriteringsarbetet. Policyn utgör grunden för den behovsbedömning som förskrivaren gör. Därutöver tillkommer andra faktorer som t ex konsekvenser för individen samt nytta. Det samhällsekonomiska stödet grundar sig på följande prioriteringsordning:

1. Hjälpmedel för livsuppehållande insatser som är ändamålsenliga och meningsfulla tillgodoses.
2. Hjälpmedel för att klara dagliga aktiviteter såsom personlig vård, förflyttning, måltider, klädsel, relationer och vardagskommunikation, samt för barn att kunna leka och utvecklas.
3. Hjälpmedel för vardagsaktiviteter: Att exempelvis utföra ärenden samt utveckla ett självständigt och aktivt liv i relation med sin omgivning.
4. Hjälpmedel för aktiviteter som inte kan hänföras till vardagsaktiviteter i bostaden och närmiljön: Exempelvis att idrotta, för vistelse i fritidshus, båt, husvagn mm.

Läsning och skrivning är aktiviteter som kan hänföras till olika prioriteringspunkter. Ansökningar har exempelvis gällt läs- och skrivhjälpmedel för att barn ska kunna utvecklas (prioriteringsnivå 2), för att kunna utöva föräldraskap för sina barn under småbarnstiden (prioriteringsnivå 2), för att kommunicera för att skapa/upprätthålla relationer med personer eller samhällsorganisationer som man har behov av att ha regelbunden kontakt med (prioriteringsnivå 3).

Sedan 2004 beviljas inga hjälpmedel för prioriteringsnivå 4. Dator och skanner räknas som allmänna produkter som brukarna får bekosta själva.

Hjälpmedelsverksamheten

En mer utförlig prioriteringsordning samt policy, metoanvisning, produktgrupper och riktlinjer finns presenterade i Hjälpmedelsverksamhetens hjälpmedelshandbok (www.hjalpmedelshandboken.vll.se).

Skolans ansvar för läs- och skrivhjälpmedel

Många av personerna med läs- och skrivsvårigheter finns inom skola och det är därför av vikt att fundera kring hur behoven i skola passar in i hjälpmedelsverksamhetens ansvarsområde. I Hjälpmedelsinstitutets kartläggning, Vems är ansvaret för hjälpmedel i skolan? (Blomquist 2008) framkommer att det både är skolhuvudman och sjukvårdshuvudman som har ansvar för att skolsituationen ska fungera för elever med funktionsnedsättning i behov av hjälpmedel. Läs- och skrivsvårigheter är ett vanligt problem och det är skolans ansvar att ha beredskap för det och att ansvara för datorer och programvaror.

I Västerbottens hjälpmedelsverksamhet har man valt denna inriktning så att läs- och skrivhjälpmedel som endast ska användas för skolarbete ses som skolans ansvar. Detta gäller även läsläsning.

Hur en person med läs- och skrivsvårigheter får hjälpmedel via Landstinget i Västerbotten idag

- 1) En person som har läs- och skrivsvårigheter har, eller tar, kontakt med logoped, eller arbetsterapeut.
- 2) Förskrivaren (logopeden eller arbetsterapeuten) gör en bedömning/kartläggning av hjälpmedelsbehoven.
- 3) Förskrivaren kontaktar Kommunikationsteam DRC. Förskrivaren begär utprovning/visning tillsammans med teamet. Om förskrivaren redan vet vilken produkt som är lämplig skickas i stället en ansökan om produkten till hjälpmedelsverksamheten.
- 4) Utprovning/visning hålls där brukaren, ev anhörig, förskrivaren och Kommunikationsteam DRC:s IT-pedagog och/eller hjälpmedelskonsulent medverkar.
- 5) Förskrivaren ansöker om produkter.
- 6) Om ansökan tillstyrks åker IT-pedagog hem till brukaren och levererar hjälpmedlen. Eventuella program installeras på dator och IT-pedagogen instruerar och informerar. IT-pedagogen återkommer för mer inträning vid behov.
- 7) Hjälpmedlen ska följas upp av förskrivaren.

Hjälpmiddelsverksamheten

Syfte med föreliggande utvärdering

Läs- och skrivhjälpmedel har funnits i många år men det är på senare år som kännedomen om dem har ökat, bland annat för att de blir allt mer tillgängliga i skola.

Hjälpmiddelsverksamheten i Västerbotten har inte haft riktlinjer för hjälpmedlen och varit lite villrådig om hur behoven av läs- och skrivhjälpmedel ska hanteras. Som ett led i att utveckla verksamheten har hjälpmedelsverksamheten valt att ha en generös inställning till ansökningar inom läs- och skrivområdet under en tvåårsperiod, 2009-2010. Detta för att kunna utvärdera resultatet och skapa riktlinjer för området. Det har bl a inneburit att både arbetsterapeuter och logopedier har kunnat vara förskrivare i området.

Hjälpmedelsverksamheten

Syftet med utvärderingen är att:

- 1) Beskriva kostnad och nytta av de förskrivna hjälpmedlen för att ge stöd till förändring av riktlinjer för prioritering, rutiner och arbetssätt i hjälpmedelsverksamheten i Västerbotten.
- 2) Öka kunskap inom området genom att bli ge svar på följande frågor: Vilka personer har nytta av vilka hjälpmedel? Vilka behov kan fyllas? Vad fungerar inte? Till vad används hjälpmedlen? I vilka situationer hemma är det praktiskt och smidigt att tillämpa sitt hjälpmedel?

METOD

Deltagare

Under perioden 2009-01-01 – 2010-07-01 fick 15 olika personer (brukare) läs- och skrivhjälpmedel förskrivna i Västerbotten. Av dessa uteslöts en från utvärderingen eftersom läs- och skrivhjälpmedlen var del i en komplex lösning pga flerfunktionshinder och en annan föll bort eftersom varken brukaren eller förskrivaren svarade på enkät.

Brukarna

De tretton brukare som ingår var mellan 9 och 44 år när de fick sina hjälpmedel (medelålder 23 år). Åtta är kvinnor och fem är män. Fyra av dem var under 18 år. Alla hade beskrivna läs- och skrivsvårigheter men bara vissa av dem hade fått diagnosen Dyslexi/Specifika läs- och skrivsvårigheter. Fyra av dem hade även språkstörningsdiagnos.

Förskrivarna

Tolv olika förskrivare ansvarade för förskrivningsprocessen för dessa tretton brukare. Att vara förskrivare av hjälpmedel innebär ansvar för behovsbedömning, information, utprovning, introduktion, inträning, uppföljning/utvärdering och kostnad.

Nio av förskrivarna svarade på enkäten. Av dem så var två logopedier från Logopedmottagningen, en var logoped från Barn och ungdomshabilitering, fem var arbetsterapeuter vid olika hälsocentraler och en var arbetsterapeut vid Riksgymnasiet för rörelsehindrade.

Insatser för varje hjälpmedelsärende

Av de tretton hjälpmedelsärendena fick fem av brukarna (med förskrivare) en utprovning/visning av hjälpmedel innan förskrivaren ansökte. Utprovningen skedde antingen via videomöte eller genom att brukare och förskrivare reste till Kommunikationsteam DRC i Umeå. Elva av brukarna har fått hjälp med installationen av Kommunikationsteam DRC:s IT-pedagog. Då har installationen antingen skett i hemmet eller genom att brukaren kommit med sin bärbara dator till Kommunikationsteam DRC.

Övriga två har fått programmen postade hem till sig eftersom de själva bedömt sig kunna klara installation och att hantera programmen, då de redan använde samma program i skolan. Vid installationen har IT-pedagogen hjälpt till att göra inställningar i programmen såsom att ställa in talsyntesens läshastighet, läsning vid markering av text eller genom att hålla markören över text osv. IT-pedagogen har också gått igenom hur programmen ska användas. För de flesta har det räckt med en stunds genomgång i samband med installationen men för några har det krävts flera träffar för att träna in programmen.

Hjälpmedelsverksamheten

Hjälpmedlen

Alla tretton har haft tillgång till talsyntesprogram, antingen ClaroRead Plus eller WordRead Plus. Två av dem hade redan tidigare talsyntesprogram på sin bärbara dator som de fått genom skolan.

Övriga hjälpmedel som förskrivits till brukarna är nio stycken Saida, nio stycken Stava Rex fem stycken SpellRight, två Gustavas ordböcker och en Svensk talpenna. Tre av brukarna har endast fått talsyntesprogram medan övriga dessutom har mellan ett och fyra av de övriga läs- och skrivhjälpmedlen. Se tabellen nedan för att se närmare hur hjälpmedlen var fördelade.

Brukare	Talsyntesprogram	Stava Rex	SpellRight	Saida	Gustavas ordböcker	Svensk talpenna
A, B, C	X					
D, E, F, G, H	X	X		X		
I, J	X	X	X	X		
K, L	X	X	X	X	X	
M	X	X		X		X

De olika läs- och skrivhjälpmedel som de olika brukarna (här benämnda med A-M) hade tillgång till. Markering med X innebär att brukaren hade tillgång till hjälpmedlet i hemmet.

Procedur

Denna utvärdering gör en bedömning av nytta och effekt utifrån enkäter till förskrivare och intervju och observation av brukare efter att de haft hjälpmedlen mellan 4 och 20 månader.

Förskrivarna fick en skriftlig enkät skickad via mejl. Enkäten finns som bilaga (bilaga 1). Enkäten innehåller en del som berör det (eller de) läs- och skrivarende som förskrivaren haft. Den andra berör arbetet som förskrivare i läs- och skrivområdet.

Brukarna intervjuades antingen via en telefon eller under ett hembesök. Samma intervjuenkät användes (bilaga 2). Intervju valdes i stället för skriftlig enkät pga brukarnas svårigheter med att läsa och skriva. Under hembesöken genomfördes dessutom en observation där brukarna fick visa hur de använder sina hjälpmedel. Dessa möten skedde i fyra av fallen som besök i hemmet, den femte brukaren kom i stället till Kommunikationsteam DRC med sin bärbara dator.

Fem brukare valdes ut till hembesök. De valdes för att få spridning i ålder, kön, diagnos och hjälpmedelsbehov.

Övriga åtta intervjuer skedde via telefon. Ett bortfall orsakades pga svårighet för anhörig att hitta tid.

Telefonintervjun skedde i fyra av fallen med förälder till brukaren eftersom brukaren var alltför ung eller hade svårigheter att kommunicera i telefon pga tal- och/eller språksvårigheter. Vid de två hembesök som gällde minderåriga brukare så medverkade både barn och förälder.

Hjälpmedelskonsulent Åsa Lindqvist genomförde alla intervjuer. Åsa hade inte själv haft kontakt med brukarna tidigare, utom en brukare som hon hade träffat på en hjälpmedelsvisning. Intervjuerna inleddes med en förklaring till varför uppföljningen gjordes

Hjälpmedelsverksamheten

och ett förtydligande att det inte var någon kontroll där de riskerade att behöva lämna igen ett hjälpmedel i en förhoppning om att få mer ärliga svar.

Intervjuerna följde inte strikt efter enkäten, utan ordning och ordval anpassades under samtalet efter brukaren. Ofta behövde brukarna förklaringar, men vissa frågor var ändå svåra att svara på, vilket är förklarligt då flera av brukarna har språkstörning. På hembesöken fick brukaren ha en skala framför sig och kunde välja genom att peka på siffrorna 1, 2, 3, 4 eller 5 (1 inte alls nöjd – 5 mycket nöjd) för att svara på frågor om nöjdhet.

Utformning av enkäter

Förskrivarnas första fråga om effekt/nytta är samma fråga som de svarar på i sin bedömning i ansökan. Alla frågor om nöjdhet är formulerade och har svarsalternativ utifrån QUEST 2.0 - ett utvärderingsinstrument för hjälpmedel (Demers, Weiss-Lambrou, & Ska, 2000).

Kostnadsberäkning

Sammanställning av kostnader för produkter och arbetstid. Arbetskostnaden för hjälpmedelskonsulent eller IT-pedagog uppskattas till 225 kr/timme.

Resultatsammanställning

I sammanställningen av resultaten redovisas medelvärde och spridning. Kommentarer från brukarna presenteras ibland i urval men oftast i ett försök att gruppera kommentarer med liknande innehåll.

RESULTAT

Brukarenkät: om användningsgrad och nytta med de olika produkterna

Talsyntesprogram

Alla 13 brukare har tillgång till talsyntesprogram hemma (varav två har fått programmen via skolan).

Två av brukarna har inte kommit igång med användningen, vilket innebär att 11 av 13 (85%) använder programmet.

Nio av användarna använder talsyntesprogrammet både för att läsa text och när de skriver för att lyssna på det de själva skriver. Två personer använder det bara för att läsa text.

Sju av brukarna använder programmet dagligen.

Sju av brukarna har WordRead Plus och övriga sex har ClaroRead Plus. ClaroRead Plus har även OCR-funktion och kan alltså användas för att skanna in papper, få texten in i datorn och uppläst med talsyntesen. Det är bara en av brukarna som har skannat hemma och då gällde det brev som kommit i brevlådan och barnböcker för att läsa tillsammans med sitt barn. En av brukarna har använt skanningsfunktion i skolan för att skanna in skolmaterial och böcker.

De flesta är mycket nöjda eller ganska nöjda med hur lätt talsyntesprogrammet är att använda (medel 4,6) och hur effektivt det är (medel 4,3).

Negativa kommentarer kring talsyntesläsning handlar om att det är svårt att lyssna på eftersom den betonar fel, tar paus på fel ställen, den läser ut en del skiljetecken och den kan läsa annat än det som är markerat. Men flera är positiva och har uttryckt att det är ett bra, eller strålande program.

Ordprediktion

Fem av nio (56%) brukare använder sitt ordprediktionsprogram Saida. Detta allt från varje dygn till några gånger per år. Användarna är nöjda med hur lätt det är att hantera (medel 4,6) och hur effektivt det är (medel 4,4).

En av brukarna beskriver hur Saida används för att göra sig förstådd i skriftlig kontakt med någon som inte har samma dialekt, då Saida ger förslagen på rikssvenska.

Rättstavning

Fem av nio (56%) använder sitt rättstavningsprogram Stava Rex, detta i olika utsträckning från varje dygn till varje månad. Användarna är mycket nöjda med hur lätt det är att använda (medel 4,8) och hur effektivt det är (medel 4,8) (endast fyra svarande).

Rättstavning på engelska

Två av de fem (40%) som har fått rättstavningsprogrammet för engelsk text, SpellRight använder det. De använder det inte mer än enstaka gång per vecka. De två användarna är båda ganska nöjda (medel 4,0) med hur lätt det är att hantera och mycket nöjda (medel 5,0) med effektiviteten.

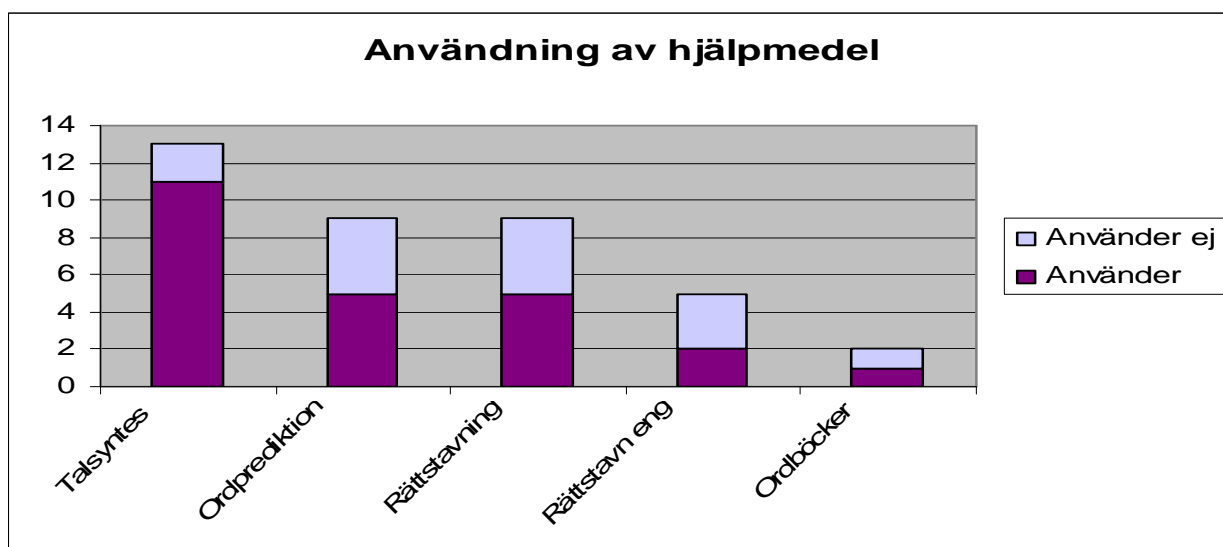
Anpassade ordböcker

Hjälpmedelsverksamheten

En av de två brukare som har fått ordböckerna Gustavas ordböcker använder det, och det flera gånger i veckan. Den andra vet inte hur det fungerar, vid intervjun. Brukaren som använder programmet använder det främst för skoluppgifter på engelska, och är mycket nöjd med hur lätt det är att hantera (5,0) och hur effektivt det är (5,0).

Svensk talpenna

En brukare har beviljats Svensk talpenna. Brukaren har den i skolan och använder den flera gånger i veckan, och det på engelskalektionerna för att läsa upp glosor på engelska. Brukaren är mycket nöjd med hur lätt den är att använda (5,0) och hur effektivt hjälpmedlet är (5,0).

Användning av de olika hjälpmedlen.

Brukarenkät: om användningsområden

E-post

Sju av tretton använder hjälpmedlen när de e-postar.

Några skriver sina mejl med Stava rex eller Saida. Några lyssnar med talsyntesprogrammet på det de själva skrivit eller när de har fått längre mejl.

I intervjuerna framkom att någon blivit självständig så att han inte längre behöver skriva ut mejl han fått och be personal läsa upp. En annan berättar att han mejlar mer än förut tack vare hjälpmedlen.

Chatt

Tre av tretton använder sina program till att chatta. Alla tre lyssnar med talsyntesprogrammet, två av dem skriver med hjälp av Saida och en rättstavar med Stava Rex.

En som inte valt att använda programmen tycker att det blir för krångligt men chattpartners har ibland påtalat att det vore bra.

Hjälpmedelsverksamheten

Internet

Åtta av de tretton använder talsyntesprogram i någon omfattning på Internet. De läser bland annat nyheter, hemsidor och bloggar. En som väljer att inte använda talsyntesläsning ser hellre nyheter på teve och klarar att läsa rubrikerna utan hjälpmedel. En person med språkstörning ber hellre anhörig förklara eller sammanfatta något som hen sett på Internet.

Facebook

Fem av brukarna har berättat att de använder sina hjälpmedel när de använder Facebook. Vi har ingen information om övriga använder Facebook utan hjälpmedel eller överhuvudtaget. Alla fem använder talsyntesen, exv. för att lyssna på andras statusrader eller när de skriver egen text. Två av dem skriver med Saida. En brukare skriver text i ordbehandlingsprogram som korrigeras med Stava Rex innan det kopieras och klistras in till Facebook. En som använder Facebook utan att ta stöd av sina hjälpmedelsprogram tycker att det inte behövs eftersom det är enklare språk och kortare texter.

Läsa post

Endast en av brukarna använder, som tidigare nämnts, skanner och kan då använda den till att skanna in ett brev som kommit i brevlådan. Brukaren kommenterar dock att skanningen inte klarar alla texter, brukaren har ibland löst det genom att skriva av texten till datorn för att kunna lyssna på innehållet med talsyntesen.

Skriva texter

Sex av de tretton brukare använder hjälpmedlen när de skriver egna texter såsom dikter, berättelser, självbiografi eller annan bok.

Endast en av brukarna använder sina hjälpmedel som stöd i brevskrivning till myndigheter och annat.

Två av tonåringarna skriver egna bloggar med stöd av hjälpmedlen. Då skriver de i Word och använder Stava Rex och ev talsyntesprogrammet för att korrigera sin text innan den kopieras och publiceras på bloggen.

Läsa skönlitteratur eller tidsskrifter

Två av de tretton brukarna har använt talsyntesprogrammet som stöd i läsning av skönlitteratur eller tidsskrifter. Två har förklarat att de hellre lyssnar på ljud- eller talböcker.

Övrigt

Det visade sig att ingen av brukarna använde sina hjälpmedel för att göra anteckningar, planering eller skriva handlingslista.

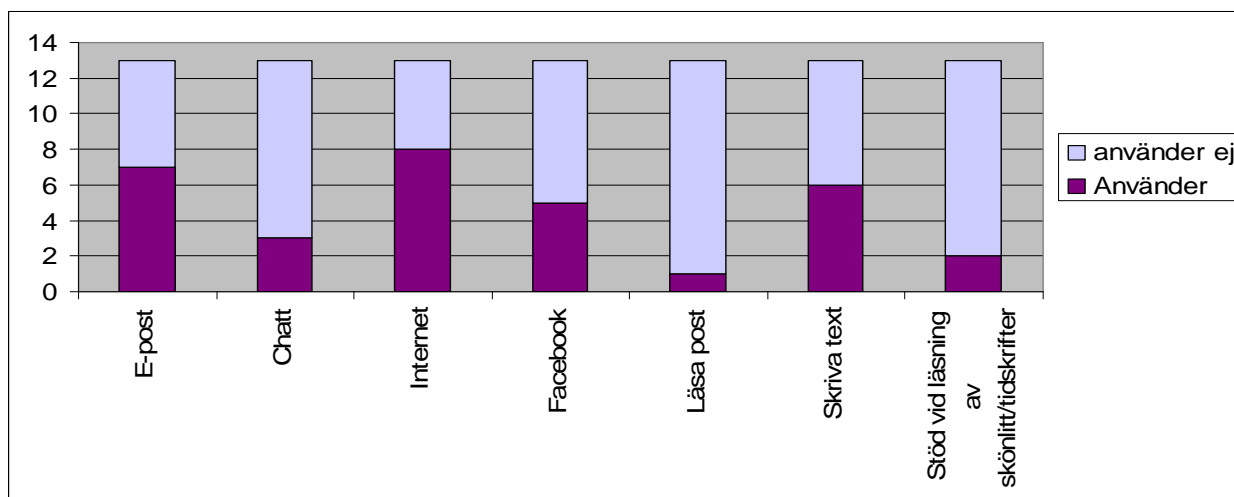
En av de tre brukare som har arbete använder hjälpmedlen i arbetslivet. Brukaren tar med sin bärbara dator till jobbet och har nästan alltid igång programmen.

En av brukarna använder programmen i föreningsarbete, exv. för att skriva kallelse och protokoll eller information till hemsida.

Hjälpmedelsverksamheten

Av de två brukare som är föräldrar använder en av dem programmen i sin föräldraroll genom att skanna in och talsyntesläsa böcker till sitt barn i stället för att själv högläsa. En annan förälder skulle vilja läsa föräldrainformation som förskolan skickar ut men förskolan ger bara ut informationen i pappersform och föräldern har inte någon skanner.

En brukare berättar att talsyntesen nu läser det som hon förut ringde till sin mamma och bad henne läsa. En annan brukare bad mamma eller pappa rättstava innan hon fick rättstavningsprogrammet.

Användning av läs- och skrivhjälpmedlen vid olika läs- och skrivaktiviteter. De brukare som inte använder hjälpmedlen klarar sig antingen utan hjälpmedlen för den aktiviteten eller ägnar sig inte över huvud taget åt den aktiviteten.

Brukarenkät: om stöd, livskvalitet och annat

Stöd för att komma igång

Tolv av de tretton brukarna tycker att de har fått lagom mycket hjälp av förskrivaren och av kommunikationsteam DRC:s IT-pedagog för att komma igång. Två av dem påtalar dock att de borde ha utnyttjat möjligheten som de hade fått att få höra av sig. En önskar mer hjälp.

Självständighet vid användning

Elva av brukarna använder programmen utan hjälp av andra. De övriga två är barn, yngre än tretton år, som tar viss hjälp av föräldrarna.

Tillgång till programmen i skola

Åtta av brukarna går i skola, av dem så har hälften också tillgång till programmen på skolan, antingen med skolans programlicenser eller genom att de tar med sin bärbara dator med programmen till skolan.

Nöjdhet med service (proceduren, hur lång tid det tog etc) (fråga 10)

Medelvärde 4,2.

De brukare som är mindre nöjda berättar att det varit svårt att veta var de skulle vända sig för att få hjälp, de fick ringa runt för att hitta till förskrivaren och det hade för några tagit lång tid innan de fått hjälp.

Hjälpmedelsverksamheten

Nöjdhet med stöd av förskrivaren (fråga 11)

Medelvärde 4,8.

Någon tyckte det var smidigt att kontakten med förskrivaren sköttes via telefon, en annan tycker att förskrivaren kunde varit mer insatt.

Nöjdhet med stöd av Kommunikationsteam DRC (fråga 12)

Medelvärde 4,6

Kommentarer gjordes om att visningen av hjälpmedel och information varit bra av tydlig personal.

Nöjdhet med uppföljning för hjälpmedlen (fråga 13)

Medelvärde 4,1 för de 8 som fått uppföljning. Fyra brukare har inte fått någon uppföljning, varav en av dem själv valt bort uppföljning.

Påverkan på livskvalitet (fråga 15)

Tre av brukarna bedömer att livskvaliteten har ökat mycket, sex att den har ökat lite och en att livskvaliteten är oförändrad (medel 4,2, min 3, max 5). Övriga tyckte att frågan var knepig att besvara.

Några kommentarer:

”Stort handikapp att inte kunna på egen hand. Supertoppen att sånt (läs- o skrivhjälpmedel) finns!”

”Är mindre låst till andra personer. Mycket jag inte förstått förut. Varit skitbra!”

”Ville inte skicka så mycket mejl förut. Att en människa kan börja läsa är livskvalitet till max.”

”Det är roligare att skriva, att inte behöva fråga lika mycket.”

”Engelskan var katastrof innan. Jag är tryggare i chatten och kompisar kommenterar inte lika ofta om hur jag skriver.”

Två av mammorna beskrev att Internet varit en bra inkörsport till sociala sammanhang för deras barn som har svårt med sociala kontakter i skolan.

Vad brukarna hade gjort om de inte fått hjälpmedlen via Landstinget

Sex av brukarna tror att de hade köpt programmen själva men några påtalar att de hade behövt hjälp för att veta vad de skulle köpa och andra att det hade varit dyrt och att de hade sökt fonder. En familj berättar att de har lagt ned ganska mycket pengar för att det ska fungera, trots att hjälpmedelsprogrammen bekostas av landstinget. De har köpt in en dator, ett Office-paket för att få ordbehandlingsprogrammet Word och en skanner.

Fyra brukare skulle ha fortsatt utan hjälpmedel och i stället fortsatt fråga anhöriga om hjälp, en annan skulle ha hoppat över saker och struntat i att svara på brev av rädsla för att skriva fel.

Text i mobilen

Enkäten hade ingen konkret fråga om mobilanvändning men det kom upp i tre av samtalen på intervjuledarens eller brukarens initiativ. Alla tre beskriver att det oftast går bra med sms eftersom de är korta och enkla och oftast med kompisar eller familj som känner till läs- och skrivsvårigheterna. Men det kan vara svårt med långa och krångliga sms. Då ringer de upp i stället, ber någon annan läsa upp eller skickar sms tillbaka och ber om förklaring.

Observation

Vid observationen fick brukarna visa hur de använder hjälpmedlen i eget vald vardagsaktivitet. Nedan sammanställs några iakttagelser.

Hjälpmedelsverksamheten

Brukare A (även brukare B liknar denna beskrivning)

En ung brukare visar hur hon skriver text i ordbehandlingsprogrammet Word med stort flyt utan att granska det hon skriver. Det blir många stavfel men när hon direkt efter rättar sin text med Stava Rex så lyckas hon snabbt korrigera alla fel. Därefter lyssnar hon, vid behov, igenom texten med talsyntesprogrammet och följer uppläsningen på skärmen genom att programmet blåmarkerar varje ord den läser upp. Tack vare rättstavningen i Word kan hon också se att hon missat en stor bokstav. Hon kan alltså snabbt producera välstavad och lättläst text som hon sen kan kopiera och klistra in på andra ställen, t ex i ett mejl eller i sin blogg.

Kommentar: Det är en stor fördel att kunna skriva med flyt utan att behöva stanna upp och tveka kring stavning. Det gör att brukaren kan hålla tråden i berättandet/skrivandet och ökar lusten till att skriva. Användningen av Stava Rex kan också ge en inlärningseffekt för stavningen. Den här brukaren har sådant bra skrivflyt att hon inte har någon nytta av Saida.

Brukare C

Skriver i Word med Saida. Tittar bara på ordförslagen i Saida vid behov. Stavningskontrollerar därefter med Stava Rex, bland annat för att få hjälp att veta om ord är sammansatta eller särskrivna.

Kommentar: Denne brukare har sämre skrivförmåga än A och B och behöver därför stödet av Saida.

Brukare D

Visar hur han markerar text i tidning på Internet och lyssnar på talsyntesläsningen samtidigt som han följer läsningen på skärmen. Talsyntesläser också när han kommunicerar genom Facebook och i MSN-chatt. När han själv vill skriva kommentarer eller säga något i chatten så skriver han med Saida. När han är osäker på alternativen Saida ger så lyssnar han på alternativen med talsyntesen innan han väljer alternativ med siffertangent. När hela frasen eller textstycket är klart lyssnar han igenom med talsyntesen innan det skickas iväg, när han vill vara säker på att han skrivit förståeligt.

Brukare E

Tonåring som också visar också talsyntesläsning av statusrader och annan text i facebook. Ett dilemma är att talsyntesen läser ut skiljetecken och att språket bland kompisarna innehåller mycket av den varan, ex ”jag är bäst!!!!!!!!!!!!” När hon själv ska skriva använder hon Saida och lyssnar sedan igenom med talsyntesprogrammet.

Kommentarer till observationerna

Brukarna använder sina hjälpmedel på lite olika sätt och olika i olika situationer. De har själva hittat den bästa vägen för dem. Flera av dem fick under observationen nya förslag på hur de kan tillämpa hjälpmedlen och fick också hjälp med de hjälpmedel de inte kommit igång med.

Tre av brukarna har inte uppfattat att de kan byta språk på rösten i talsyntesen. De har fått veta det vid installationen men har inte kommit igång med användningen. När de i stället byter

Hjälpmedelsverksamheten

språk kan de lyssna på talsyntesläsning med exempelvis engelskt uttal av engelsk text, något som underlättar stort för läsförståelsen av engelsk text. Flera av dem uppskattar att få informationen på nytt och ser att de kommer att ha nytta av det både när de lyssnar på engelsk text från Internet eller när de ska skriva egen engelsk text.

Två av brukarna uppskattar också Screen ruler som följer med vid installationen av ClaroRead Plus och WordRead Plus. Det är en läslinjal för skärmen som lägger sig över alla program och är till hjälp för att veta var i texten man är. Med hjälp av den kan man också skärma av den text man inte läser för tillfället och anpassa färg på såväl bakgrund som text för att öka läsbarheten.

Förskrivarenkät: om de egna läs- och skrivärendena

Nio olika förskrivare har svarat angående tio olika ärenden. I fyra av ärendena var logoped förskrivare, i övriga sex var arbetsterapeut förskrivare.

Svaren på frågorna redovisas främst i tabellform nedan.

	Alla (n=8)
1. Vilken effekt/nytta har hjälpmedlen haft?	<p>4 svarar måttlig effekt. Av dessa bedömer två att hjälpmedlets målsättning främst är aktivitet, två delaktighet</p> <p>4 svarar stor effekt. Av dessa bedömer tre att hjälpmedlets målsättning främst är aktivitet, en delaktighet.</p>

Förskrivarens bedömning av effekt/nytta efter att hjälpmedlets använts en period (ovanstående) kan jämföras med förskrivarnas bedömning vid ansökan av produkterna utifrån samma skala. **Sex** av ärendena bedömdes med mål att få **måttlig effekt** och **fyra stor effekt** om hjälpmedlen skulle beviljas. Om man jämför ärende för ärende så ser det väldigt varierat ut, ibland har förskrivarens målsättning uppfyllts och ibland har man haft måttlig effekt som mål men resultatet blev stor effekt eller tvärtom.

	Alla (n=7)
<p>2. Hur nöjd är du med hur effektivt brukarens hjälpmedel är (i vilken utsträckning hjälpmedlet motsvarar hans/hennes behov?)</p> <p>1 Inte nöjd alls, 2 Inte särskilt nöjd, 3 Mer eller mindre nöjd, 4 Ganska nöjd, 5 Mycket nöjd</p>	<p>Medel 4,4 Min 3 Max 5</p>

Kommentar: Brukarna fick svara på samma fråga uppdelat på sina olika hjälpmedel. De var också nöjda med effektiviteten. Se resultat brukarenkät.

3. Vilken förändring ser du att hjälpmedlen har åstadkommit för brukaren?

Hjälpmedelsverksamheten

Fyra av förskrivarna tar upp ökad självständighet i läs- och skrivrelaterade aktiviteter.
Fyra av förskrivarna tar upp ökad delaktighet, bl a med kompisar på Internet, i sociala forum mm.

En förskrivare ser ökad läsförståelse med möjlighet att använda talsyntes.

	Alla (n=8)
4. Hur bedömer du att brukarens livskvalitet har påverkats? 1 Minskat mycket, 2 Minskat lite, 3 Oförändrat, 4 Ökat lite, 5 Ökat mycket	Medel 4,0 Min 3 Max 5

Tre förskrivare har svarat men angett att det är svårt att bedöma, två kunde inte bedöma.
Kommentar: Brukarna gav liknande svar på samma fråga: Medel 4,2, Min 3, Max 5.

	Alla (n=7)
5. Hur mycket tid har du ägnat åt ansökan inkl kartläggning och utprovning? (Ev läs- och skrivutredning ingår ej i tiden)	Medel 5,9 h = 5 h 56 min (vid beräkning har de skattningar som angetts med ungefärliga värden, ex 2-4 h getts medelvärden, dvs 3 h i det här fallet) Min 2 h Max 17 h Total nedlagd tid: 40-43 h

Kommentar: Två av förskrivarna höjer medelvärdet, de har använt 10 resp 17 h vardera. Det har varit arbetsterapeuter utan erfarenhet i området. Övriga fem har angett 2-5h.

	Alla (n=9)
6. Hur mycket tid har du ägnat åt inträning och uppföljning?	Medel 3,1 h = 3 h 9 min (de skattningar som angetts med två siffror har getts medelvärden, ex 1-2 tim getts medelvärden, dvs 1,5 tim i det här fallet) Min 0.0 h Max 11,0 h Total nedlagd tid: 21,5-22,5 h

Kommentar: En av förskrivarna drar upp medelvärdet då 11 h använts åt inträning och uppföljning. Övriga förskrivare har ägnat maximalt 3 h åt detta.

	Alla (n=9)
7. Hur nöjd är du med den uppföljning (återkommande stöd och hjälp) du gett din brukare för hjälpmedlen?	Medel 2,2 Min 1 Max 4

Hjälpmedelsverksamheten

1 Inte nöjd alls, **2** Inte särskilt nöjd, **3** Mer eller mindre nöjd, **4** Ganska nöjd, **5** Mycket nöjd

Alla (n=7)

8. Hur har behovet av stöd och insatser från anhöriga påverkats av hjälpmedlen?

Medel 3,2

Min 2

Max 4

1 Ökat mycket, **2** Ökat lite, **3** Oförändrat, **4** Minskat lite, **5** Minskat mycket

Fyra har svarat att de ej kan bedöma. En har kommenterat att brukaren behövde mycket vuxenstöd för att använda och komma igång med hjälpmedlen men att stödbehovet bör minska på sikt.

Alla (n=3)

9. Hur har behovet av stöd och insatser från personal i kommun och/eller landsting (exv assistent i skola eller hemtjänstpersonal) förändrats på grund av hjälpmedlen?

Medel 2,7

Min 2

Max 3

1 Ökat mycket, **2** Ökat lite, **3** Oförändrat, **4** Minskat lite, **5** Minskat mycket

Fem har svarat att de ej kan bedöma. En kommentar:

”För att hjälpmedlet ska bli ett kompenserande hjm behöver yngre barn mer stöd från början av omgivningen.”

Förskrivarenkät: om arbetet som förskrivare för läs- och skrivhjälpmedel

Nio av tolv förskrivare, tre logopedier och sex arbetsterapeuter, svarade på enkäten.

Nöjdhet över att vara förskrivare i området (fråga 1)

	Alla (n=9)	At (n=6)	Log (n=3)
1. Hur nöjd är du över att vara förskrivare i det här området?	Medel 2,9	2,7	3,3
	Min 1	1	2
	Max 5	5	4
1 Inte nöjd alls, 2 Inte särskilt nöjd, 3 Mer eller mindre nöjd, 4 Ganska nöjd, 5 Mycket nöjd			

Frågan gav stor spridning på från inte alls nöjd till mycket nöjd. Medelvärde ligger strax under 3 (2,9), Mer eller mindre nöjd. Resultatet skiljer sig inte stort mellan arbetsterapeuter, 2,7, och logopedier 3,3.

Kommentarerna är enbart negativa och handlar om att förskrivarna förskriver sällan, saknar kunskap och rutin samt att det tar mycket tid. En av arbetsterapeuterna tycker inte att det är

Hjälpmedelsverksamheten

rätt använd kompetens och tillägger: ”I förskrivningen kändes man bara som en duktig idiot. Jag förskrev saker som jag inte har en aning om hur det fungerar och jag kan inte heller hjälpa personen att använda eller modifiera programmen.”

Hjälpmedelverksamheten
Kunskaper i området (fråga 2)

	Alla (9)	At (6)	Log (3)
2. Tycker du att du har tillräckliga kunskaper för att vara förskrivare i området?	Ja: 2 Nej: 7	Ja: 1 Nej: 5	Ja: 1 Nej: 2

Sju av de nio förskrivarna, 78%, tycker inte att de har tillräckliga kunskaper för att vara förskrivare i området.

En förskrivare påtalar att det är ett område där det kommer nyheter ofta och det är svårt att hålla sig uppdaterad.

Arbetsterapeuter som förskrivare för läs- och skrivhjälpmedel (fråga 3)

	Alla (8)	At (6)	Log (3)
3. Tycker du att arbetsterapeuter ska vara förskrivare i området?	Ja: 4 Nej: 4 Vet ej: 1	Ja: 3 Nej: 3	Ja: 1 Nej: 1 Vet ej: 1

Resultatet väger inte åt något håll. Hälften av förskrivarna tycker att arbetsterapeuter ska vara förskrivare och hälften att de inte ska det. Det finns åsikter av båda slag både bland arbetsterapeuter och bland logopedier.

Några som inte tycker att arbetsterapeuter ska vara förskrivare uttrycker att det krävs kunskaper i läsning, skrivning och språk, vilket är logopedernas specialområde. En motstridig åsikt är att läsa och skriva är aktivitet i dagligt liv (ADL), och arbetsterapeuter är utbildade på att göra aktivitetsanalyser.

Stöd från Hjälpmedelverksamhetens Kommunikationsteam DRC (fråga 4, 5 och 6)

	Alla (9)	At (6)	Log (3)
4. Har du haft behov av stöd från Hjälpmedelverksamhetens Kommunikationsteam DRC i dina hjälpmedelsärenden gällande läsning och skrivning?	Ja: 9 Nej: 0	Ja: 6 Nej: 0	Ja: 3 Nej: 0

	Alla (9)	At (6)	Log (3)
5. Hur upplever du, i så fall, stödet från Hjälpmedelverksamhetens Kommunikationsteam DRC för läs- och skrivområdet?	Medel 5,0 Min 5 Max 5	Medel 5,0 Min 5 Max 5	Medel 5,0 Min 5 Max 5
1 Inte nöjd alls, 2 Inte särskilt nöjd, 3 Mer eller mindre nöjd, 4 Ganska nöjd, 5 Mycket nöjd			

Alla nio förskrivarna har haft behov av stöd från Kommunikationsteam DRC och alla är mycket nöjda med stödet.

Flera förskrivare ger berömmande kommentarer om proffsighet och att teamet gör ett bra jobb. Förskrivarna anser att de behöver stöd med kunskap och rådgivning samt hjälp vid utprovning.

Två av förskrivarna uttrycker att det inte hade fungerat eller blivit pannkaka av alltihop utan stödet.

Hjälpmiddelsverksamheten

Specialteam eller inte, hur vill förskrivarna arbeta? (fråga 7 och 8)

	Alla (9)	At (6)	Log (3)
7. Om det var tänkbart att remittera brukare till ett "specialteam" som utför utprovning, inträning och utvärdering, skulle du använda dig av den möjligheten?	Ja: 8 Nej: 0 Ja och nej: 1	Ja: 5 Nej: 0 Ja och nej: 1	Ja: 3 Nej: 0

Alla nio förskrivare skulle remittera brukare till ett specialteam som utför utprovning, inträning och utvärdering, om möjligheten fanns. En av dem tycker dock att samarbete behövs och att även förskrivaren behöver göra utprovning, inträning och utvärdering för att det ska fungera bra för brukaren i vardagen och i den miljö där hjälpmedlet ska användas.

Förskrivarna beskriver att det skulle kännas tryggt att veta att det blir bra för brukaren, att det vore smidigt, mer effektivt och med bättre, och rätt använd, kompetens.

Även när förskrivarna fick frågan om hur de skulle vilja jobba med området beskriver tre av dem att de skulle vilja ha en modell där hjälpmedelsverksamheten tar ännu större ansvar. En av arbetsterapeuterna vill ha fler logopedier på fältet, eftersom arbetsterapeuten tycker att det är fel använd kompetens att hon ska vara förskrivare. En annan arbetsterapeut vill ha mer tydlighet om vad som är deras uppdrag. Poängterar att det ska vara lika rätt till specialkompetens även om man bor utanför tätort – resurser måste in. Ännu en arbetsterapeut skulle hellre vara mer aktiv i inträning eftersom hon tror att det gagnar brukaren på sikt.

En förskrivare kommenterar att det är positivt att det är möjligt att förskriva hjälpmedel som kompenserar för läs- och skrivsvårigheter.

Kostnadsberäkning för hjälpmedel och insatser till de 13 brukarna
Kostnad för hjälpmedlen

Fem stycken WordRead Plus à 1495 = 7475

Sju stycken ClaroRead Plus à 1995 = 11970

Nio stycken Stava Rex à 632 = 5688

Fem stycken SpellRight à 792 = 3960

Nio stycken Saida à 800 = 7200

En Svensk talpenna = 2500

Två Gustavas ordböcker à 1004 = 2008

Summa: 40801 SEK

Kostnad för hjälpmedelsverksamhetens arbetstid

Antal arbetstimmar för dessa ärenden av hjälpmedelsverksamhetens IT-pedagog eller hjälpmedelskonsulent för visning, installation, instruktion/inträning, inklusive ev restid till hemmet: 137,5 timmar

Summa: 137,5 timmar à 225,- = 30937,50 SEK

Hjälpmedelsverksamheten

Kostnad för förskrivarnas arbetstid

Antal arbetstimmar för ansökan inkl kartläggning och utprovning:

13 x 5h 56 min (medelvärde för de sju förskrivare som svarat) = ca 77 h.

Antal arbetstimmar för inträning och uppföljning:

13 x 3 h 9 min (medelvärde för de tio förskrivare som svarat) = ca 41 h.

Summa: 118 timmar à 225:- = 26550 SEK

Totalsumma

Totalsumma för arbetstid och produkter är 98 288,50 SEK. Detta innebär en genomsnittlig kostnad per brukare av 7561 SEK.

DISKUSSION

Synpunkter på metoden

Underlaget till utvärderingen är alla som fått hjälpmedel under 1,5 års tid. Det är dock ett litet antal, särskilt vid indelningar i grupper och i beräkningar av medelvärden. Det hade varit bättre att genomföra mätningar före och efter men det var inte möjligt av tids- o resursskäl. Intervjuledaren kommer från den verksamhet som delvis utvärderas. Trots att de informerades innan om att de inte riskerar att behöva lämna tillbaka något hjälpmedel finns det risk att deltagarna ändå uppfattar det så och därför är mer positiva i utvärderingen än de egentligen är.

Kompensatoriska hjälpmedel i ett läsande och skrivande samhälle

Konsekvenserna av att inte kunna läsa och skriva blir stora i vårt högteknologiska samhälle där mycket kommunikation sker i skrift och i stort sett alla yrken kräver läs- och skrivförmåga och dator används.

Dagens barn, ungdomar och unga vuxna kommunicerar allt mer via text, både via sms i mobiltelefonen och till stor del via sociala medier på Internet. Det är på facebook man får veta att klasskompisen ska flytta eller bjuder in till en fest. Det är på sin blogg man berättar för omgivningen att det är struligt hemma. Det är på internetportalen för sitt specialintresse man hittar andra likasinnade. Via mejl får man information från skolan eller föreningen. Utan tillräcklig läs- och skrivförmåga utestängs man från detta och riskerar utanförskap tidigt.

Läs- och skrivhjälpmedel blir mer lättillgängliga. Priserna på talsyntesprogram har sjunkit och fler och fler skolor tillhandahåller det för sina elever. Exempelvis har Umeå Kommun talsyntesprogram till alla sina elever. Då fler personer får tillgång till hjälpmedel i skolan är det troligt att de även ser nytta av dem efter avslutad skoltid. Ett annat exempel är att det nu ingår svensk talsyntes till Microsofts senaste Officepaket, Office 2010.

Risken om man inte tar till sig kompensatoriska strategier är att man förlorar intresset för läsrelaterade sysslor. Med hjälp av alternativa och kompensatoriska strategier förbättras ens möjligheter till att exempelvis studera och att genom litteratur tillägna sig omvärldskunskap och ett rikt språk.

Användningsgrad och nytta

Talsyntesprogrammen används flitigt både för läsning och för skrivning. Ett bevis på det är att sju av de tretton brukarna använder programmet dagligen. Användningsgraden var däremot oväntat låg av flera av programmen, bara ca hälften av programmen Stava rex, SpellRight, Saida resp Gustavas ordböcker användes. Vid intervjuerna framkom att flera brukare som hade flera av programmen inte hade kommit igång med alla eller att de efter att ha testat en period hade hittat vad som var funktionellt och effektivt och att de därmed inte hade behovet av alla program.

Hjälpmedelsverksamheten

Förskrivarnas och brukarnas bedömningar av nyttan med respektive hjälpmedel var relativt lika: de bedömer hjälpmedlen som effektiva. Nyttan med talsyntesprogrammen har också framkommit i andra studier. Bland annat visar, som nämnt tidigare, Saabye Jensen, Brandt & Arendal (2009) att vuxna med lässvårigheter kompenseras avsevärt när de använder auditivt stöd i läsprocessen och att effekten blir särskilt tydlig hos de svagaste läsarna.

Val av hjälpmedel

Utifrån föreliggande utvärdering och tidigare studier är det en självklarhet att personer med läs- och skrivsvårigheter ska få chans att få prova talsyntesprogram.

Valet av eventuell ordprediktion och/eller rättstavningsprogram är inte lika självklart. Vissa brukare kan få det att fungera i en utprovningssituation men i praktiken blir det för omständligt för att nyttan ska vara större än besväret. Det kan vara svårt att förutsäga när Saida passar, ofta kan Saida vara mer intressant vid större skrivsvårigheter och kan förstås användas i kombination med rättstavningsprogrammet.

Det är tveksamt om engelska rättstavningsprogram ska ses som landstingets ansvar. Behoven av att skriva engelsk text hör sällan hemma inom prioriteringsnivå två eller tre. Undantag kan exempelvis vara om brukaren har anhöriga med engelska som modersmål. Nyttan med engelsk rättstavning är mest uttalad för skolarbete. Som en skolungdom i utvärderingen beskriver det så är det sällan hon kommer i kontakt med engelska som inte är skolarbete.

Gustavas ordböcker behöver i fortsättningen inte förskrivas som hjälpmedel. Det kan ersättas av en gratistjänst som Nationalencyklopedin tillhandahåller på Internet; www.ne.se. Den har en likadan sökfunktion som Gustavas ordböcker så att man kan skriva in ett ord ljudenligt och sökmotorn klarar ändå ofta att leta fram rätt ord.

Svensk talpenna finns inte längre kvar som produkt och är därmed inte ett alternativ att välja bland.

I utprovningen bör det bedömas om den enskilde brukaren klarar att få flera hjälpmedel samtidigt eller om de bör introduceras ett i taget med metodstöd. För vissa brukare är det lämpligt att de får prova flera hjälpmedel under en period för att själv avgöra vad som är effektivt i olika situationer.

Andra hjälpmedel

Ordbehandling med symbolstöd, som exv. SymWriter erbjuder, har inte varit aktuellt som hjälpmedel under perioden för utvärderingen men det kan också passa brukare med generell språkstörning och svår dyslexi. Det visuella stödet kan dessutom vara en bra hjälp för minne och inläring.

Taligenkänning, Voice Xpress, kan, som nämnt i bakgrunden, vara ett alternativ vid skrivsvårigheter men det passar endast en liten del av brukarna.

Hjälpmedel i skola

Hjälpmedelsverksamheten

I utvärderingen visar det sig att vissa av hjälpmedlen enbart har använts för skolarbete, vilket inte var det behov som de fick hjälpmedel genom landstinget för.

Läs- och skrivhjälpmedel för skolarbete ses redan idag och bör även i fortsättningen ses som skolhuvudmans ansvar att tillhandahålla och träna in. Eftersom det rör skolarbete är också skolans personal mest lämpad att ge stöd i hur hjälpmedlen kan användas för olika skoluppgifter och kan vara mer delaktig i inträning på plats i skolan där det ska användas än en utomstående förskrivare skulle vara. Förskrivarna bör ha en dialog med skolan när det gäller hjälpmedel för skolelever och om möjligt ha med personal från skolan i delar av förskrivningsprocessen.

Brukarna rapporterade en ojämn nivå av kunskap och stöd från skolan när det gäller kompensande läs- och skrivhjälpmedel. Särskilt anmärkningsvärt var bristen på stöd vid två av brukarnas skolor som har specialinriktning språkstörning!

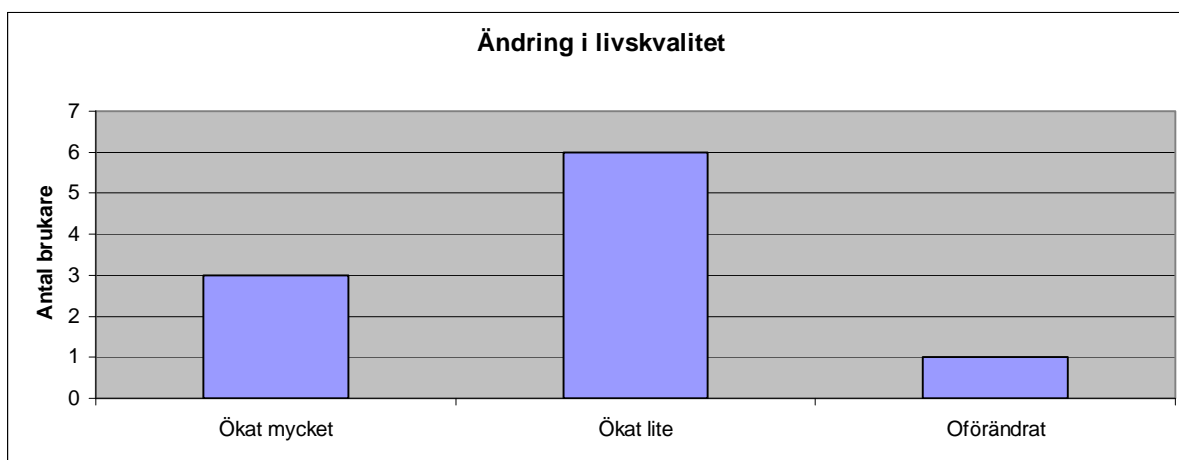
Samarbete kan förbättras mellan landstingets verksamheter och kommunens kompetens för läsning och skrivning i bland annat skolor, elevhälsa, skoldatatek, bibliotek mm.

Användningsområde

Ett lite oväntat resultat var att brukarna chattar med programmet. Chatt är snabb skriftlig kommunikation och man kan misstänka att det skulle vara för omständligt att använda hjälpmedel till det men bevisligen är det värt det eftersom brukarna har valt att göra det. Förvånansvärt många i utvärderingen skriver böcker och texter trots sina svårigheter.

Livskvalitet

Nio av tio bedömer att deras livskvalitet har ökat sedan de fick hjälpmedlen. Det är en mycket hög siffra som är ett tydligt bevis på nyttan med hjälpmedlen. Och det trots att användningsgraden var varierad. Livskvaliteten märktes också under utvärderingsarbetet i form av tacksamhet från föräldrar över den ökade självständigheten som deras barn fått och i intervjuerna där personerna uttryckt lättnad över att saker blivit enklare.

Förskrivarens arbetssätt

Hjälpmedelsverksamheten

Ungefär hälften av hjälpmedlen i utvärderingen, talsyntesprogrammen undantaget, användes inte. För att undvika detta är det viktigt med kompetens i utprovning och val av hjälpmedlen så att brukarna får rätt hjälpmedel utifrån sina svårigheter och att det inte sker förskrivning av ett stort antal program av slentrian.

Inträningen behöver prioriteras mer och resultaten visar att det finns anledning att ha uppföljande kontakt ganska snart efter installation och den första inträningen. Då har brukarna hunnit prova och samlat på sig frågor. Under observationerna framkom att de hade många frågor, inte utnyttjade programmen fullt ut eller inte hade kommit igång med något eller flera av programmen. Flera hade t ex glömt eller missat att kunde byta till engelsk röst i talsyntesen när de läser engelska texter.

Det visar sig att fastän alla erbjudits att ta kontakt med Kommunikationsteam DRC för ytterligare hjälp och stöd så tar man inte det initiativet. Någon påtalade också att det hade varit bra med en uppföljande kontakt. Detta är särskilt tydligt då flera hjälpmedel förskrivits samtidigt. När flera hjälpmedelsprogram installeras på datorn samtidigt blir det lätt rörigt för brukaren och användningsgraden av de olika programmen riskerar att bli låg. I de här ärendena har brukarna fått alla sina hjälpmedel samtidigt så det går inte att med säkerhet säga något om det hade varit bättre med att distribuera ett i taget, men det är troligt att det skulle underlätta för vissa brukare. Möjligtvis är det bättre att introducera ett nytt program vartefter och att professionella tar ansvaret för uppföljning och metodstöd.

Inträningen innehåller lämpligen metodstöd, praktisk användning och hjälp till brukarna också kring frågor som "Vilket program använder jag när jag ska läsa en kortare text?", "Hur gör jag när jag ska skriva mejl?", "Vad är smart att utnyttja när jag använder Facebook?".

Vilka ska förskriva läs- och skrivhjälpmedel?

Utvärderingen visar att det är viktigt med kompetens i förskrivningsprocessen och att resurser för inträning behövs för att nyttan och användningen ska bli hög.

Enkätsvaren gav skilda åsikter både bland logopederna och arbetsterapeuterna om huruvida arbetsterapeuterna ska vara förskrivare i området.

Logopederna har utbildning inom lingvistik, medicin och psykologi och är de naturliga aktörerna för detta då de har kompetensen att göra bedömningar av språk och läs- och skrivförmåga och utifrån det kan se behov och nytta av olika kompensatoriska hjälpmedel. Som verkligheten ser ut i Västerbotten idag finns förskrivande logopederna inom specialiserad sjukhusvård (Logopedmottagningen) och Barn- och ungdomshabilitering och insatserna är begränsade kring förskrivning av läs- och skrivhjälpmedel. Hjälpmedelsförskrivning ingår normalt inte i Logopedmottagningarnas vårdprogram och rutiner för den här patientgruppen. Önskvärt vore att det fanns fler logopederna som jobbade i primärvård och kommuner och kunde ta om hand om dessa brukare i hela förskrivningsprocessen.

Distriktsarbetsterapeuterna på hälsocentralerna jobbar närmare patienterna och kan även åka hem till dem vid behov och har alltså större möjlighet att göra bra inträning och uppföljning än logopederna. Arbetsterapeuterna är vana förskrivare men saknar dock utbildning och erfarenhet inom läs- och skrivområdet.

Utvärderingen ger alltså inget entydigt svar på vilka yrkesgrupper som bör förskriva men i ett kommande stycke presenteras några alternativa modeller på upplägg.

Kompetensutveckling

Hjälpmedelverksamheten

En anmärkningsvärt stor andel (78%) av förskrivarna tyckte inte att de hade tillräckliga kunskaper för att vara förskrivare inom området. Okunskapen är säkert ännu större om man skulle fråga alla arbetsterapeuter och logopedier, förskrivarna i utvärderingen har ändå valt att ge sig in i läs- och skrivärenden. Även logopedier som jobbar regelbundet med läs- och skrivområdet har svarat i enkäten att de inte har tillräckliga kunskaper och att det är svårt att hålla sig uppdaterad med nya produkter. Arbetet med förskrivning uppfattas ibland som en stressfaktor då det tar mycket tid och man inte har möjlighet att jobba med inträning och uppföljning på ett fullgott sätt.

Behovet är alltså stort av utbildningsinsatser för att brukarna ska få den hjälp som behövs. Om alla arbetsterapeuter och logopedier i Västerbotten skulle utöka sin kompetens handlar det om uppskattningsvis ca 350 personer. Det är inte rimligt att alla dessa alltid ska vara uppdaterade för ett eventuellt läs- och skrivärende

Ett specialteam: läs- och skrivteam med förskrivningsrätt

I utvärderingen svarar alla förskrivarna skulle använda sig av ett specialteam som utför utprovning, inträning och utvärdering, om det var möjligt. Flera av dem uttryckte att det vore effektivare och skulle öka kompetens och kvalitet för brukarna.

Det är dock svårt att se en självklar utformning för specialteamets organisation. Om specialteamet helt tar över förskrivningsprocessen kan det bli geografiskt långt från brukare till stöd när inträningen är utförd. Det finns klara fördelar med att förskrivaren som har mer nära kontakt med brukaren också ansvarar för metodstöd och inträning och kan samarbeta med närstående och skolpersonal.

Modeller för organisation av området

I väntan på att logopedtjänster införs i primärvård och kommuner finns några tänkbara sätt för landstinget att hantera förskrivansvaret för läs- och skrivområdet:

- 1) Stödteam till förskrivarna. Dvs som Kommunikationsteam DRC arbetar nu men med klara riktlinjer och mer utbildning till förskrivarna.
 - a) Endast logopedier är förskrivare
 - b) Logopedier och arbetsterapeuter är förskrivare
 - c) Endast förskrivare (både arbetsterapeuter och logopedier) med kompetens inom läs- och skrivområdet har förskrivningsrätt
- 2) Förskrivande läs- och skrivteam som tar emot remiss och sköter hela förskrivningsprocessen. Teamet bör inte göra fullständiga läs- och skrivutredningar¹ men ska däremot kunna utgå från befintlig läs- och skrivutredning eller göra egen kartläggning av behov och vilka svårigheter med läsning, skrivning och språk som kan kompenseras på ett gynnsamt sätt med hjälpmedel.

¹ Teamet skulle enbart ta sig an kompensationsfrågan, t ex inte ägna sig åt rådgivning om förhållningssätt vid läs- och skrivsvårigheter, hålla behandlingskonferenser liknande de logopedmottagningens logopedier gjort tidigare eller utfärda intyg för anpassat högskoleprov, anpassad körkortsutbildning.

Hjälpmedelsverksamheten

- 3) En kombination av 1 och 2 så att förskrivare med kompetens använder stödteam vid behov medan andra förskrivare kan remittera till läs- och skrivteamet.
- 4) Logopedier som arbetar i primärvården som en resurs till många hälsocentraler. Förskrivning ingår i arbetsuppgifterna.

Oavsett organisationsmodell och om fler hjälpmedel blir lättillgängliga i samhället kommer behovet av en stödfunktion med kompetens finnas. Detta för att följa med i utvecklingen, ge råd, hjälpa till att hitta rätt hjälpmedel och för att träna in hjälpmedlet.

Lämpligt är att funktionen finns tillgänglig så att alla länets medborgare i alla åldrar kan ta del av hjälpen.

Kostnadsberäkning

Kostnadsberäkningen visar en kostnad på ca 7500:- i genomsnitt per brukare för produkt och arbetsinsats. Den summan bör ställas i relation till vinsterna. Vinsterna är dock svåra att sätta en summa på eftersom de bland annat innebär ökad livskvalitet och hälsa hos brukarna samt ev minskat behov av stöd från kommun och landsting.

REFERENSER

Blomquist, U-B (2008) *Vems är ansvaret för hjälpmedel i skolan?* Stockholm: Hjälpmedelsinstitutet.

Demers, L., Weiss-Lambrou, R. & Ska, B. (2000). Svensk översättning, Samuelsson, K. (2000). *QUEST- ett utvärderingsinstrument för hjälpmedel*. Linköping: Universitetssjukhuset.

Föhrer, U. & Magnusson, E. (2003). *Läsa och skriva fast man inte kan*. Lund: Studentlitteratur.

Saabye Jensen, B., Brandt, Å. & Arendal, E. (2009). *PC-läsning ger stora effekter för vuxna i lässvårigheter*.

Enkät angående förskrivning av läs- och skrivhjälpmedel

FRÅGOR OM DITT LÄS- OCH SKRIVÄRENDE

Brukarens initialer:

1) Vilken effekt/nytta har hjälpmedlen haft?

Ange en situation/variabel som du bäst tycker överensstämmer med hjälpmedlets målsättning.

- Aktivitet
- Delaktighet
- Kroppsfunktion

- 0 Ingen.** Ger ingen eller obetydlig förbättring i kapacitet eller möjlighet till genomförande av aktivitet, 0-4 %
- 1 Lätt.** Ger liten förbättring i kapacitet eller möjlighet till genomförande av aktivitet, 5-24 %
- 2 Måttlig.** Ger en ganska stor förbättring i kapacitet eller möjlighet till genomförande av aktivitet, 25-49 %
- 3 Stor.** Ger en stor förbättring i kapacitet eller möjlighet till genomförande av aktivitet, 50-95 %
- 4 Total.** Ger personen möjlighet att vara fullständigt aktiv i tänkt situation, 96-100 %.
- Ej tillämbart. Har ej gjort uppföljning.**

2) Hur nöjd är du med hur effektivt brukarens hjälpmedel är (i vilken utsträckning hjälpmedlen motsvarar hans/hennes behov?)

1 Inte nöjd alls 2 Inte särskilt nöjd 3 Mer eller mindre nöjd 4 Ganska nöjd 5 Mycket nöjd
Kommentar:

3) Vilken förändring ser du att hjälpmedlen har åstadkommit för brukaren?

4) Hur bedömer du att brukarens livskvalitet har påverkats?

1 Minskat mycket 2 Minskat lite 3 Oförändrat 4 Ökat lite 5 Ökat mycket
 Kan ej bedöma

Kommentar:

Hjälpmedelsverksamheten

5) Hur mycket tid har du ägnat åt ansökan inkl kartläggning och utprovning? Om du har gjort en läs- och skrivutredning räknar du inte med den i tiden.

Antal timmar:

6) Hur mycket tid har du ägnat åt inträning och uppföljning?

Antal timmar:

7) Hur nöjd är du med den uppföljning (återkommande stöd och hjälp) du gett din brukare för hjälpmedlen?

1 Inte nöjd alls **2** Inte särskilt nöjd **3** Mer eller mindre nöjd **4** Ganska nöjd **5** Mycket nöjd

Kommentar:

8) Hur har behovet av stöd och insatser från anhöriga påverkats på grund av hjälpmedlen?

1 Ökat mycket **2** Ökat lite **3** Oförändrat **4** Minskat lite **5** Minskat mycket

Kan ej bedöma

Kommentar:

9) Hur har behovet av stöd och insatser från personal i kommun och/eller landsting (exv assistent i skola eller hemtjänstpersonal) förändrats på grund av hjälpmedlen?

1 Ökat mycket **2** Ökat lite **3** Oförändrat **4** Minskat lite **5** Minskat mycket

Kan ej bedöma

Kommentar:

FRÅGOR OM ARBETET SOM FÖRSKRIVARE AV LÄS-OCH SKRIVHJÄLPMEDEL

1) Hur nöjd är du över att vara förskrivare i det här området?

1 Inte nöjd alls **2** Inte särskilt nöjd **3** Mer eller mindre nöjd **4** Ganska nöjd **5** Mycket nöjd

Kommentar:

2) Tycker att du har tillräckliga kunskaper för att vara förskrivare i området?

Ja. Kommentrar:

Nej. Kommentrar:

3) Tycker du att arbetsterapeuter ska vara förskrivare i området?

Ja. Kommentrar:

Nej. Kommentrar:

Hjälpmedelverksamheten

4) Har du haft behov av stöd från Hjälpmedelverksamhetens Kommunikationsteam DRC i dina hjälpmedelsärenden gällande läsning och skrivning?

- Ja.
 Nej.

5) Hur upplever du, i så fall, stödet från Hjälpmedelverksamhetens Kommunikationsteam DRC för läs- och skrivområdet?

1 Inte nöjd alls **2** Inte särskilt nöjd **3** Mer eller mindre nöjd **4** Ganska nöjd **5** Mycket nöjd
Kommentar:

6) Vad anser du att du behöver för stöd från Hjälpmedelverksamhetens Kommunikationsteam DRC?

7) Om det var tänkbart att remittera brukare till ett "specialteam" som utför utprovning, inträning och utvärdering, skulle du använda dig av den möjligheten?

- Ja. **Kommentar:**
 Nej. **Kommentar:**

8) Hur skulle du vilja jobba med området?

9) Övriga kommentarer eller önskemål från Hjälpmedelverksamheten?

Ditt namn: _____

Tack så mycket för hjälpen!

Enkäten skickas till

Åsa Lindqvist
Kommunikationsteam DRC
Hjälpmedelverksamheten
Västerbottens läns landsting
Köksvägen 11
901 89 Umeå
e-post: asa.lindqvist@vll.se

Hjälpmedelsverksamheten

Bilaga 2

TELEFONENKÄTFRÅGOR TILL BRUKARE LÄS- OCH SKRIV

Namn:

Hjälpmedel:

Datum:

Pratat med:

1) Fungerar programmet/hjälpmedlet**a) Word read plus/Claro read plus? b) _____****c) _____ d) _____ e) _____****a) JA NEJ VET EJ****b) JA NEJ VET EJ****c) JA NEJ VET EJ****d) JA NEJ VET EJ****e) JA NEJ VET EJ****20) Har du tillgång till dem på skola/arbetsplats? Erfarenhet sedan tidigare?****2) Hur ofta använder du respektive hjälpmedel?**

- 1) Några ggr per år
- 2) Varje månad
- 3) Enstaka gång/vecka
- 4) Flera ggr/vecka
- 5) Varje dygn
- 6) Flera ggr/dygn

a)**b)****c)****d)****e)****3) Använder du Word read plus/Claro read plus till**Läsning? Skrivning? **4) Har du skannat in någon text och lyssnat på den?**

JA - Hur ofta?

NEJ

- 1) Några ggr per år
- 2) Varje månad
- 3) Enstaka gång/vecka
- 4) Flera ggr/vecka
- 5) Varje dygn
- 6) Flera ggr/dygn

Vilken typ av texter? Tidningar? Böcker? Informationsblad? Synpunkter på att skanna in text?

Hjälpmedelverksamheten

5) Har du klarat dig med den hjälp du har fått av din förskrivare och av IT-pedagog Ingvar för att komma igång?

JA- har fått lagom mkt hjälp

JA- har fått onödigt mycket hjälp

NEJ- vill ha mer hjälp

NEJ- jag har tagit hjälp av någon

6) Behöver du hjälp att använda hjälpmedlen? Vem? Hur? Hur mycket?

7) Vad använder du hjälpmedlen till? Gjorde du det innan också? Vad är annorlunda?

Skolarbete i skolan	_____	Ja ☐	_____
Skolarbete hemma	_____	Ja ☐	_____
E-post	_____	Ja ☐	_____
Chatt	_____	Ja ☐	_____
Internet:			
Facebook/annan community	_____	Ja ☐	_____
Läsa nyheter	_____	Ja ☐	_____
Samhällsinformation	_____	Ja ☐	_____
Läsa hemsidor/bloggar	_____	Ja ☐	_____
Bankärenden	_____	Ja ☐	_____
Läsa brev	_____	Ja ☐	_____
Skriva brev	_____	Ja ☐	_____
Föra anteckningar (minnesant, handlista, veckoplan)	_____	Ja ☐	_____
Läsa för nöje (Skönlitteratur, tidningar)	_____	Ja ☐	_____
Skriva för nöje (dikter, dagbok mm)	_____	Ja ☐	_____
Föreningsaktivitet	_____	Ja ☐	_____
I föräldrarollen	_____	Ja ☐	_____
I arbetslivet	_____	Ja ☐	_____
Annat	_____	Ja ☐	_____

8) Hur nöjd är du med hur lätt det är att använda Ditt hjälpmedel

1 Inte nöjd alls 2 Inte särskilt nöjd 3 Mer eller mindre nöjd 4 Ganska nöjd 5 Mycket nöjd

- a)
- b)
- c)
- d)
- e)

9) Hur nöjd är du med hur effektivt Ditt hjälpmedel är? (i vilken utsträckning Ditt hjälpmedel motsvarar Dina behov)

Hjälpmedelns verksamheten

1 Inte nöjd alls 2 Inte särskilt nöjd 3 Mer eller mindre nöjd 4 Ganska nöjd 5 Mycket nöjd

- a)
- b)
- c)
- d)
- e)

10) Hur nöjd är du med service i samband med att Du erhållit Ditt hjälpmedel (proceduren, hur lång tid det tog etc)?

1 Inte nöjd alls 2 Inte särskilt nöjd 3 Mer eller mindre nöjd 4 Ganska nöjd 5 Mycket nöjd

11) Hur nöjd är du med det stöd du har fått av förskrivaren?

1 Inte nöjd alls 2 Inte särskilt nöjd 3 Mer eller mindre nöjd 4 Ganska nöjd 5 Mycket nöjd

12) Hur nöjd är du med det stöd du har fått av Hjälpmedelns verksamhetens Kommunikationsteam DRC?

1 Inte nöjd alls 2 Inte särskilt nöjd 3 Mer eller mindre nöjd 4 Ganska nöjd 5 Mycket nöjd

13) Hur nöjd är du med uppföljning (återkommande stöd och hjälp) Du fått för Ditt hjälpmedel?

1 Inte nöjd alls 2 Inte särskilt nöjd 3 Mer eller mindre nöjd 4 Ganska nöjd 5 Mycket nöjd

14) När räcker inte hjälpmedlen till? Finns det text som du fortfarande inte kan läsa eller skriva? (skyltar, i mobilen mm)

15) Hur har din livskvalitet påverkats?

1 Minskat mycket 2 Minskat lite 3 Oförändrad 4 Ökat lite 5 Ökat mycket

16) Vad har förändrats sedan du fick hjälpmedlen?

17) Vad kan du göra idag som du inte kunde tidigare?

18) Vad hade du gjort om du inte fått det här som hjälpmedel?

- 1) Låtit bli vissa läs- o skrivaktiviteter helt
- 2) Undvikit vissa läs- o skrivaktiviteter
- 3) Bett anhöriga om hjälp

Hjälpmiddelsverksamheten

4) Köpt produkter själv

5) Annat. Vad? _____

19) Annat du har tänkt på kring dina hjälpmedel? Brister, fördelar...
